

کتاب‌شناسی

پروفسور شاکار از رویه دانش
رتال جامع علوم انسانی
ویژه تربیت عبادی معنوی

پروہشکاه علوم انسانی ومطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

کتاب‌شناسی ویژه تربیت عبادی معنوی

سلمان حبیبی^۱

شرح حدیث عنوان بصری (بندگی حقیقی و حقیقت علم)
تحریری، محمد باقر، حسین‌زاده اصفهانی (تنظیم)، حسین،
تهران، نشر حر و نشر سبحان، چاپ اول، ۱۳۸۷ ش، ۴۷۲ صفحه،
وزیری.

شرح حدیث معروف «عنوان بصری» و حاوی پیام‌های عرفانی و تربیتی موجود در مفاد این حدیث است. این کتاب در پنج بخش، ابعاد عبادی و معنوی حدیث عنوان بصری از امام صادق علیه السلام و دستورها و شیوه‌ی تربیتی آن امام علیه السلام را با توجه به محتوای این حدیث مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است. نویسنده در بخش نخست کتاب، تحت عنوان «مقدمات سیر الی‌الله»، به بحث درباره‌ی زمینه‌ها و شرایط تربیت معنوی انسان‌ها پرداخته و نقش معرفت و تدبیر در امر عالم را در تربیت بسیار مهم ارزیابی کرده است. وی همچنین به عزم، توکل و توسل در راه رسیدن به کمال نفس و نقش تربیتی آن اشاره کرده و جلوه‌هایی از ولایت را در سیر و سلوک معنوی بیان نموده است. در بخش دوم این اثر، مقدمات سیر الی‌الله و سیر و سلوک و تربیت معنوی مورد توجه نویسنده قرار گرفته و جایگاه علم و معرفت، عوامل مؤثر در رشد علمی و فهم مسائل

۱. دانش‌آموخته حوزه علمیه قم، محقق، پژوهش‌گر و کتاب‌شناس

دینی، اوصاف عالمان حقیقی و آفات علم را مورد مذاقه قرار داده و اقسام علم در قرآن و سنت - اعم از علوم ظاهری و باطنی و علوم حصولی و حضوری - را معرفی کرده است. وی در بخش سوم کتاب، به هدف از خلقت آفرینش و ابعاد آن در حدیث عنوان بصری اشاره و عبودیت واقعی حق تعالی را از مهم‌ترین این اهداف عنوان کرده است. در همین زمینه، نویسنده به نشانه‌های بندگی حقیقی و جلوه‌های عبودیت در آموزه‌های قرآنی و روایی اشاره و مالکیت حقیقی خداوند بر جهان هستی، تأثیر انفاق در تربیت معنوی، نقش بلايا و مصایب در تربیت انسان‌ها و دامنه و آثار آنها را بررسی نموده است. در بخش چهارم، به بحث درباره‌ی آثار تحقق ابعاد عبودیت پرداخته و موانع رسیدن به کمال و بایسته‌های تحقق عبادت واقعی بیان شده است. در این باره، نگارنده، با توجه به محتوای حدیث عنوان بصری، دوری از تعلقات دنیوی و شیطان و بستن راه‌های نفوذ او در نفس، تأثیر نپذیرفتن از ارزش‌یابی مردم در طریق حق و حقیقت، لزوم مدیریت معنوی نفس و حصول حالت تقوا را از اصلی‌ترین راه‌های رسیدن به کمال و تربیت معنوی و عبادی معرفی کرده است.

در بخش پنجم و پایانی کتاب، نویسنده دستورالعمل‌های ویژه‌ی تربیتی امام صادق علیه السلام در حدیث عنوان بصری را مورد بحث قرار داده و توجه به برنامه‌های جسمانی و اخلاقی، تنظیم برنامه‌ی علمی، به‌ویژه پرسشگری از اهل علم و تنظیم برنامه‌های عملی مانند توبه، توجه به حق‌الله و حق‌الناس، مراقبه بر ترک گناه و انجام واجبات، یاد خدا و مرگ و توسل به اهل بیت علیهم السلام را از مهم‌ترین دستورالعمل‌ها عنوان کرده است.

محمدی ری‌شهری، محمد، با همکاری افقی، رسول و شیخی
(مترجم)، حمیدرضا، قم، دارالحدیث، چاپ اول، ۱۳۸۷ش، ۵۵۲
صفحه، وزیری.

شرح احادیثی در باب ذکر و دعا می‌باشد. در این اثر، که در چهار مجلد تدوین شده و کتاب حاضر، نخستین مجلد از آن است، روایاتی که از پیامبر اسلام ﷺ و ائمه‌ی معصومین^{علیهم‌السلام} درباره‌ی دعا و ذکر و آثار و ابعاد تربیتی و اخلاقی آن وارد شده، مورد شرح و بررسی قرار گرفته است. در هر موضوع مورد بحث، ابتدا آیات مربوط به آن موضوع اخلاقی یا تربیتی نقل و شرح داده شده و سپس روایات مربوط به آن مورد تجزیه و تحلیل اخلاقی و تربیتی قرار گرفته است. هدف نویسنده، ارائه‌ی یک دوره شیوه‌ی تربیت معنوی و عبادی در آیات و روایات بود که در قالب ذکر و دعا بروز یافته است. این مجلد در سه بخش تنظیم شده است: در بخش نخست، آثار یاد کردن (ذکر) خداوند متعال و فراموش کردن او بیان شده است. در این زمینه، نویسنده به آیات و روایاتی که در آنها به تشویق یاد و ذکر خداوند، ویژگی‌های یاد خدا، معنای یاد خدا، اقسام، عوامل و آفات یاد خدا، آداب ذکر، مهم‌ترین اوقات ذکر و دعا و برکات یاد خدا و زبان‌های فراموش کردن یاد او اشاره شده است و به شرح و توضیح مفاد این آیات و روایات می‌پردازد.

در بخش دوم کتاب، نویسنده به بحث درباره‌ی بسمله (گفتن بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم) در کارهای مهم روزمره پرداخته و آیات و روایاتی را درباره‌ی تفسیر بسمله و ویژگی‌های بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم، جایگاه‌های این ذکر و آداب «بسم‌الله گفتن» آورده است. در بخش سوم کتاب، وی به تفسیر مفهوم «سبحان‌الله» می‌پردازد و معنا و مفهوم تسبیح در آیات و روایات، ویژگی‌های تسبیح، تشویق به تسبیح‌گویی در آیات و روایات، برکات

تسبیح گفتن، اوقات تسبیح گفتن و شرح مفهوم تسبیحات اربعه را ارائه می‌نماید. نویسندگی این مجموعه‌ی چهار جلدی، دعا و ذکر را مجموعه‌ای کاربردی در تربیت معنوی ارزیابی کرده است که مورد نیاز همگان می‌باشد که برای سهل‌الوصول بودن و نظم داشتن، نیازمند چنین تدوینی بوده است.

نهج‌الذکر، همراه با ترجمه‌ی فارسی (جلد دوم)

شرح احادیث از پیامبر اسلام ﷺ و معصومین علیهم‌السلام درباره‌ی ذکر، دعا و ابعاد و مراتب آن است. در این کتاب، که دومین مجلد از مجموعه‌ی چهارجلدی است، نخست، ادامه‌ی مباحث مربوط به تسبیح و ابعاد آن بیان شده و تسبیحات رسیده از پیامبر اسلام ﷺ و اهل بیت ایشان علیهم‌السلام، تسبیحات حضرت فاطمه زهرا علیها‌السلام و ابعاد دیگر از تسبیح به عنوان یکی از اذکار مهم مورد تجزیه و تحلیل روایی و قرآنی قرار گرفته است. در این زمینه، نویسندگی به فضیلت‌های تسبیحات فاطمه زهرا علیها‌السلام اشاره کرده و آغاز تشریح این نوع تسبیح، چگونگی تسبیحات فاطمه‌ی زهرا علیها‌السلام و کیفیت آن و نظریه‌ی مشهور در تقدیم تحمید بر تسبیح و برعکس و دلایل هر کدام از این نظریات را بیان نموده است. آن‌گاه به تسبیح‌گویی دیگر موجودات عالم از قبیل فرشتگان، جانوران و همه‌ی جانداران و موجودات به ظاهر بی‌جان و بی‌شعور عالم اشاره کرده و اوقات تسبیح و شیوه‌ی تسبیح‌گویی هر یک از موجودات را از منظری قرآنی و روایی بررسی نموده است.

در این زمینه، نویسندگی پژوهشی درباره‌ی تسبیح عمومی آفریده‌های عالم ارائه و دیدگاه‌های مختلف اخلاقی، تربیتی و عرفانی در این زمینه را ارائه نموده است و چیزهایی را که ثواب تسبیح‌گویی دارند، بیان کرده است. وی سپس به بیان مفهوم تحمید (گفتن الحمدلله) می‌پردازد و ضمن بیان مفهوم تحمید و شرح آیات و روایاتی درباره‌ی ابعاد آن، به تفسیر حمد خداوند، تشویق به حمدگویی خدا، برکات حمد گفتن

و اوقات حمدگویی پرداخته و حمدهایی را که از پیامبر اسلام ﷺ و اهل بیت علیهم السلام وارد شده، ذکر نموده است. در بخش دیگری از کتاب، نویسنده به شرح آیات و روایاتی درباره‌ی تهلیل (گفتن لا اله الا الله) می‌پردازد و ابعاد، مراتب و اهمیت تهلیل را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد. در این زمینه نیز نویسنده به روایاتی در زمینه‌ی ترغیب به گفتن تهلیل، شرایط گفتن لا اله الا الله و برکات تهلیل اشاره نموده و تهلیل‌های واردشده از پیامبر اکرم ﷺ و اهل بیت ایشان علیهم السلام را بیان نموده است. هدف نویسنده از ارائه این مجموعه، بیان انواع و اقسام ذکر و دعا، به منظور تربیت عبادی معنوی انسان‌هاست.

نهج‌الذکر، همراه با ترجمه‌ی فارسی (جلد سوم)

شرح احادیثی از پیامبر اسلام ﷺ و معصومین علیهم السلام درباره‌ی ذکر، دعا و ابعاد و مراتب آن است. در این نوشتار، که سومین مجلد از مجموعه‌ی چهار جلدی است نیز ادامه‌ی مباحث مربوط به اذکار اصلی و مهم مانند تکبیر یا گفتن الله اکبر بیان شده است. نویسنده، پس از بیان هر موضوع، آیات و روایات متناسب با آن موضوع را بیان کرده و آن گاه به شرح این آیات و روایات پرداخته است. هدف وی ارائه‌ی مجموعه‌ای از دعا و اذکار مشهور، به منظور تربیت معنوی و عبادی خوانندگان است تا به صورت روزمره در دسترس آنها قرار گرفته، آنها را از یاد خداوند غافل نسازد. وی، ابتدا، به بحث درباره‌ی ابعاد مختلف تکبیر می‌پردازد و تفسیر «الله اکبر»، فضیلت گفتن آن، جایگاه‌های گفتن تکبیر و آداب تکبیر گفتن را مورد توجه قرار می‌دهد.

در پایان نیز تکبیرهای رسیده از اهل‌بیت علیهم السلام را بیان می‌نماید. سپس به بحث درباره‌ی گفتن حوقله و استثنا (گفتن لاحول ولاقوة الا بالله و گفتن ان شاءالله) می‌پردازد و ضمن واژه‌شناسی حوقله و استثنا در لغت، آیات و روایات، به تفسیر ذکر «لاحول ولاقوة الا بالله» پرداخته، ویژگی‌های این ذکر از نظر معنوی بیان می‌گردد. برکات

گفتن ذکر «لا حول ولا قوة الا بالله» از نظر دنیوی و اخروی، مهم‌ترین اوقات گفتن حوقله، حوقله‌های رسیده از اهل بیت علیهم‌السلام، تشویق به گفتن «ان شاء الله» در گفتار، نوشتار و کردار در روایات و آیات قرآن و آثار فراموش کردن «ان شاء الله» در امور زندگی، از دیگر مندرجات این بخش از کتاب است. در ادامه، نویسنده به اهمیت استعاذه (گفتن «عوذ بالله») و واژه‌شناسی آن پرداخته و تشویق‌های وارد شده در روایات در گفتن این ذکر، آداب استعاذه و برکات آن، موارد گفتن استعاذه و اوقات آن و استعاذه‌های رسیده از اهل بیت علیهم‌السلام را مورد بحث و بررسی قرار داده است. درباره‌ی هر یک از موضوعات مذکور، نویسنده به روایات متعددی استناد نموده است.

نهج‌الذکر، همراه با ترجمه‌ی فارسی (جلد چهارم)

شرح احادیثی از پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و معصومین علیهم‌السلام درباره‌ی ذکر، دعا و ابعاد و مراتب آن است. کتاب حاضر، که آخرین مجلد از مجموعه‌ی چهار جلدی می‌باشد، ادامه‌ی اذکار مهم رسیده از معصومان علیهم‌السلام و ابعاد و مراتب آنها را مورد کندوکاو قرار می‌دهد. هدف نویسنده، ارائه‌ی مجموعه‌ی کاملی از اذکار مهم و معروف مأثورات است تا با مداومت و استمرار آن، مراتب تربیت معنوی و عبادی افراد شکل گرفته، گامی برای کمال نفسانی برداشته شود.

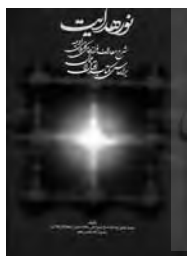
در این مجلد، ابتدا، به بحث درباره‌ی استغفار و اذکار مربوط به آن پرداخته شده و ضمن واژه‌شناسی استغفار (گفتن استغفرالله و مانند آن)، حقیقت استغفار و آمرزش استغفار و آمرزش‌خواهی حقیقی، تشویق‌های رسیده در روایات درباره‌ی مداومت داشتن بر استغفار، ویژگی‌های استغفار در آیات و روایات، برکات استغفار، اوقات و مناسبت‌های آمرزش‌خواهی، عباداتی که سزاوارست در آنها استغفار صورت گیرد، مانند حالات مختلف در نماز، حج و زیارت‌ها، اهمیت استغفار برای دیگران و استغفارهای رسیده از پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و معصومان علیهم‌السلام را مورد تجزیه و تحلیل روایی قرار داده است.

درباره‌ی هر یک از موضوعات فوق نیز نویسنده، نخست، آیاتی از قرآن و سپس روایاتی از معصومان علیهم‌السلام را درباره‌ی آن موضوع نقل می‌کند و شرح می‌دهد.

در بخش دیگری از کتاب، نویسنده به ابعاد مختلف ذکر صلوات پرداخته است و ضمن ارائه‌ی تفسیری از صلوات، فضیلت صلوات فرستادن بر پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و خاندان ایشان و تشویق‌های وارد شده در روایات مبنی بر این موضوع را بیان می‌نماید. سپس آداب صلوات فرستادن بر پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، برکات صلوات بر پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و اهل بیت ایشان علیهم‌السلام، نحوه‌ی صلوات فرستادن و صلوات‌های رسیده از ائمه‌ی معصوم علیهم‌السلام را بیان نموده است. نویسنده به آثار مادی و معنوی و برکات دنیوی و اخروی صلوات نیز در روایات اشاره کرده و سیره‌ی اهل بیت علیهم‌السلام در این زمینه را منعکس نموده است. هدف نویسنده از تدوین این مجموعه‌ی چهار جلدی، تبیین فرهنگ دعا و ذکر در جامعه‌ی اسلامی بوده است.

نور هدایت، شرح معارف فرازهای کلیدی ادعیه، براساس
کتاب اقبال الاعمال (جلد نخست)

سعادت‌پرور (پهلوانی تهرانی)، علی، تهران، انتشارات احیای
کتاب، چاپ اول، ۱۳۸۶ش، ۵۵۴ صفحه، وزیری.
شرح ادعیه مندرج در کتاب اقبال الاعمال سیدبن طاووس است.

در این اثر، برای تبیین مراتب تربیت معنوی و عبادی، نخست به نقش دعا در تزکیه و تعالی نفس و روح بشر پرداخته شده، سپس اهمیت عبادات، به‌ویژه اقامه‌ی نماز و سایر عبادات در تربیت انسان‌ها، مورد بحث قرار گرفته است. با این دیدگاه، نویسنده به شرح دعا‌های مأثور مربوط به ماه مبارک رمضان و ابعاد عرفانی و تربیتی این دعا پرداخته است. وی نخست دعای آخر ماه شعبان و اول ماه رمضان را شرح می‌دهد،

ماه رمضان را ماه کسب کمالات نفسانی و احراز بندگی خداوند می‌داند و دوستی با دوستان خدا، دشمنی با دشمنان خدا، داشتن خوف و رجاء، رسیدن به حالت خشوع و وقار، تسلیم شدن در برابر خداوند، باور داشتن به کتاب آسمانی و پیروی از شیوهی پیامبر اسلام ﷺ را از آثار و برکات ماه رمضان عنوان کرده است. آن‌گاه نویسنده به شرح دعای هنگام رؤیت هلال ماه مبارک رمضان پرداخته و مفاد این دعا از جمله عافیت و سلامت جسمانی، اسرار صلوات بر پیامبر ﷺ و اهل بیت ایشان علیهم‌السلام و برکات ماه مبارک رمضان را شرح داده است.

در ادامه، وی دعاهای پس از نماز مغرب شب اول ماه مبارک رمضان و دعای روز و شب اول این ماه را شرح و دعای هنگام ورود به ماه مبارک رمضان را نیز توضیح می‌دهد. در شرح دعای مذکور، نویسنده به بررسی فضایل مهم اخلاقی از جمله یقین، طهارت قلب، شرح برخی از اسمای حسناى الهی، ضرورت عمل بعد از ایمان، راه‌های کسب خشنودی خداوند، راهکارهای رسیدن به خیر و احسان به خلق، اهمیت شب قدر، عوامل جلب روزی و ثمره‌ی محبت به خداوند و اولیای الهی پرداخته است.

در بخش دیگری از کتاب، نویسنده دعای افتتاح و مضامین اخلاقی، تربیتی و عرفانی آن را شرح داده و سرفصل‌های مهم این دعای شریف را بررسی نموده است. شرح دعای ابوحمزه‌ی ثمالی و ابعاد اعتقادی، تربیتی و اخلاقی این دعا، از مباحث بعدی کتاب است که در آن، ابعاد مهم توحید، مفهوم حیات طیبه، ولایت و مراتب آن، آثار ذکر، بصیرت در دین و برخی دیگر از فضایل اخلاقی مانند ورع و تقوا بیان شده است.

شرح دعاهای سحر نقل شده از معصومان علیهم‌السلام، شرح دعای هر روز ماه مبارک رمضان، شرح دعای هنگام قرائت قرآن، شرح دعای وقت افطار و شرح دعای شب‌های ماه مبارک رمضان، از دیگر مندرجات این کتاب می‌باشد.

ادب فنای مقربان شرح زیارت جامعه‌ی کبیره (جلد یکم)

جوادی آملی، عبدالله، (تهیه و تنظیم)، صفایی، محمد، قم، مرکز

نشر اسراء، چاپ دوم، ۱۳۸۱ش، ۵۳۷ صفحه، وزیری.

شرح فقراتی از زیارت جامعه‌ی کبیره و ابعاد مختلف اهل بیت علیهم السلام است. در این اثر، که نخستین مجلد از شرح زیارت جامعه‌ی کبیره می‌باشد، ضمن بررسی مفهوم زیارت و فلسفه‌ی آن، از نظر فقهی، عرفانی، اخلاقی و تربیتی به بررسی ابعاد مختلف زیارت پرداخته شده است. نویسنده، نخست به کلیاتی از زیارت، و ویژگی‌های زیارت جامعه کبیره اشاره کرده و بر ضرورت زیارت، همراه با معرفت تأکید نموده و زیارت معصومان علیهم السلام را نمونه‌ای از حب و بغض ارزیابی کرده و لزوم همراه بودن تولی و تبری (حب و بغض) و مراحل تولی و تبری را در زیارت جامعه تبیین نموده است. وی شبهه غلو درباره‌ی امامت را در زیارت جامعه‌ی کبیره رد و آن را منشور امام شناسی معرفی کرده و سند این زیارت را معتبر و متن آن را صادر شده از معصوم علیه السلام دانسته است. در بخش‌های بعدی کتاب، نویسنده به شرح الفاظ و عبارات مندرج در زیارت جامعه کبیره پرداخته و با توجه به واژگان موجود در زیارت، مفهوم سلام و مراتب و ابعاد آن، مراد از اهل بیت نبوت، جایگاه رسالت، معنای نزول فرشتگان بر امام معصوم علیه السلام، ارتباط وحی با ائمه‌ی معصوم علیهم السلام و نسبت وحی و کمال انسان‌ها، جلوه‌هایی از رحمت بودن اهل بیت علیهم السلام در دنیا و آخرت، ریشه‌های علم معصومان علیهم السلام، نمونه‌هایی از حلم ایشان، ابعادی از کرم و بخشش گسترده‌ی آنان، رهبری الهی امام معصوم علیه السلام اعم از قیادت دنیوی و معنوی آنان، هدایت‌گری معصومان علیهم السلام، ولی نعمت بودن آنان به همه‌ی خلائق، استوانه‌های خیر و برکت بودن اهل بیت علیهم السلام، اصول سیاست اسلام بودن ائمه‌ی معصوم علیهم السلام، مایه‌ی آرامش و رکن زمین بودن ایشان، معیار ایمان بودن آنان، امانت‌دار حقیقی خداوند بودن معصومان علیهم السلام، سرچشمه‌ی

فضایل بودن ائمه علیهم‌السلام، نور بودن و منشأ هدایت بودن امامان معصوم علیهم‌السلام و مراتب تقوای ایشان را شرح می‌دهد و ابعاد وجودی اهل بیت علیهم‌السلام را برمی‌شمارد. در این باره، نگارنده به عصمت اهل بیت علیهم‌السلام و برتری همه‌جانبه‌ی ایشان بر مردم دیگر اشاره کرده و ادله‌ی انتخاب معصوم به وسیله‌ی مردم را مورد خدشه قرار داده است و اثبات می‌نماید که شناخت معصوم و انتصاب او، تنها از طریق خداوند متعال امکان‌پذیر است. در این مجلد، نگارنده تا فقره‌ی «اعلام‌التقی»، به شرح و بررسی ویژگی‌های معصومان علیهم‌السلام پرداخته و ابعادی از امام‌شناسی از منظر امامیه را تبیین نموده است و در مجلدات بعدی، سایر اوصاف نورانی ایشان را با توجه به مفاد زیارت جامعه کبیره بازمی‌شمارد.

چهل حدیث

امام خمینی (ره)، تهران، مرکز نشر فرهنگی رجاء، چاپ دوم، ۱۳۶۸ش، ۵۵۶ صفحه، وزیری.

شرح چهل حدیث عرفانی، اعتقادی، اخلاقی و تربیتی است. در این اثر، متن چهل حدیث در موضوعات مختلف، همراه با ترجمه و شرح آن ارائه و زوایای مختلف اخلاقی، عرفانی، تربیتی، کلامی و عقلی این احادیث تبیین شده است.

درباره‌ی هر یک از این احادیث، مؤلف محترم آن، ضمن ترجمه و شرح اجمالی حدیث، فصول و ابوابی متناسب با مفاد آن حدیث ارائه می‌نماید که حاوی ابعاد مختلف کلام معصوم: در آن حدیث می‌باشد. حدیث اول در موضوع جهاد با نفس و راه‌های اصلاح مفساد اخلاقی و نفسانی است؛ حدیث دوم در بیان اقسام ریا و آثار آن و علاج این رذیله اخلاقی می‌باشد؛ حدیث سوم در موضوع عجب و مراتب و مفساد آن شرح

داده شده است؛ حدیث چهارم درباره‌ی کبر و آثار آن و راه‌های علاج این رذیله‌ی مهم اخلاقی می‌باشد.

به همین ترتیب، موضوع مورد بحث در احادیث پنجم تا چهارم به ترتیب مسائل مهمی مانند حسد و ریشه‌های آن و نیز موجبات حسد و مفسد مترتب بر آن، حب دنیا و علت آن و مفسد مترتب بر آن، غضب و آثار آن و علاج و درمان این رذیله‌ی اخلاقی، عصبیت و مفسد آن، نفاق و مراتب و اقسام آن و هم‌چنین راه‌های برون‌رفت از آن، پیروی از هوای نفس و آرزوهای دراز و مذمت این صفت رذیله، مفهوم فطرت و کارکردهای آن، اهمیت و فضیلت تفکر در احوال نفس، کسب تقوا و خلقت جهان هستی، مفهوم توکل و فرق آن با رضا، مراتب خوف و رجا و فرق رجا با غرور، امتحان و آزمایش مؤمنان و بیان مراتب آن نسبت به درجات افراد، صبر و درجات و مراتب آن، توبه و ارکان آن، شرایط و نتایج استغفار، ذکر خداوند و فضایل مترتب بر آن، حرمت غیبت و ضررهای اخلاقی و اجتماعی آن، اخلاص در عمل و نشانه‌ی آن، حقیقت شکر و ابعاد مختلف آن، کراهت از مرگ و مغرور نشدن به رحمت خداوند، اقسام طالبان علم و نشانه‌های فقیهان، اقسام علم، به‌ویژه علوم انسانی، وسواس و راه علاج آن، فضیلت علم و درجات و منزلت علمای حقیقی نزد خداوند متعال، عبادت و نسبت آن با حضور قلب و مراتب آن، مفهوم لقاءالله و مراتب حب و بغض فی الله، وصایای حضرت رسول ﷺ به امیرمؤمنان، علی علیه السلام، در اموری مانند نماز شب، توجه ویژه به نوافل، تلاوت قرآن، مسواک زدن، خوف الهی، محاسن اخلاقی و مفسد دروغ و خیانت در امانت، اقسام قلوب و حالات آن، شناختن حقیقی خداوند و رسول اکرم صلی الله علیه و آله، ائمه‌ی معصوم: و مؤمنان، یقین، حرص و رضا، قبول ولایت معصومان: شرط قبولی اعمال، حالات مؤمن نزد خدای متعال، معرفت حق تعالی و اسمای او، معرفت حق تعالی و صفات او، راه‌های معرفت خداوند و اولی الامر، معنای خلقت آدم به صورت خداوند متعال، مفهوم خیر و شر و کیفیت وقوع شرور در عالم و معنای حقیقت توحید، مورد بحث و بررسی قرار

گرفته است.

نیایش عارفان: شرح حکمت و معنویت شیعی در دعای

کمیل

فناپی اشکوری، محمد، قم، مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر

المصطفی ص، چاپ دوم، ۱۳۸۸ ش، ۳۵۱ صفحه، رقعی.

شرح مفاد عرفانی، اخلاقی، تربیتی و ابعاد حکیمانه‌ی موجود در دعای کمیل است. در این اثر، نخست به تبیین آثار و اسرار دعا و نیایش و چپستی دعا و ذکر خداوند متعال و مراتب و شرایط دعا و همچنین ظرایف و لطایف آن پرداخته شده و سپس شرح مضامین عالی و حکمت‌آمیز دعای کمیل ارائه گردیده است. نویسنده دعا را نیازی معنوی و تربیت‌کننده روح و جان انسان‌ها معرفی کرده و دعای کمیل را حاوی اسرار معنوی فراوانی دانسته است که عطش عاشقان حقیقی، عارفان، سالکان و جویندگان کمال را برطرف می‌کند. وی این دعا را منشوری اخلاقی و تربیتی در عرصه‌ی عبادت و معنویت ارزیابی کرده و معتقد است که حکمت و معنویت ناب شیعی در این دعا موج می‌زند. وی در شرح دعای کمیل، از ادعیه و روایات دیگر نیز بهره جسته و کوشیده است به گونه‌ای مستدل، همراه با تحلیلی عقلانی، به شرح مضامین بلند این دعا پردازد.

وی برای هر فقره از این دعای شریف، موضوعی اخلاقی، عرفانی و تربیتی در نظر گرفته است و در قالب آن موضوع، به شرح مفاد هر فقره از دعا می‌پردازد.

در شرح این دعا، نویسنده به موضوعاتی مانند رحمت فراگیر خداوند متعال بر انسان‌ها، لزوم داشتن خوف و رجای الهی، قدرت بی‌انتهای خداوند و عزت و شکوه

حق تعالی، جاودانگی خداوند، اسامی حسناى الهی، علم فراگیر حق تعالی، نور بودن خداوند و مفهوم آن، آثار و پی‌آمدهای اعمال انسان‌ها، اقسام گناهان و آثار ویژه‌ی هر یک از آنها، تأثیر یاد خداوند در تقرب به او، شفاعت خواستن از خدا، طلب خشوع و خضوع نمودن از خدا، فرمانروایی مطلق الهی بر عالم هستی، قهر و قدرت خدا (قهاریت او)، آثار یاد خدا در آرامش انسان، آثار بد دنیاطلبی و پرستش نفس، فریبندگی دنیا، اقرار بندگان بر گناه، بخشندگی و غفران الهی، امید به رحمت خداوند در عین سنگینی گناهان، شرح قبولی اعمال انسان‌ها در اعتماد و اعتقاد به خداوند، بندگی و سلوک معنوی، خوف اهل یقین از خداوند، ضرورت همنشینی با پاکان، اجابت دعا و شرایط آن و برخی دیگر از صفات خداوند اشاره نموده است.

توبه؛ آغوش رحمت

انصاریان، حسین، ویراستار، استاد ولی، حسین، قم، انتشارات دارالعرفان، چاپ اول، ۱۳۸۲ش، ۴۳۹ صفحه، وزیری.

یکی از مسائل مهم در دین مبین اسلام، توبه و بازگشت از گناهان

به سوی معبود مهربان است. نگارنده، در شش فصل، به تبیین مباحث مربوط به توبه و توضیح هر یک، با عنایت به آیات و روایات شیعه پرداخته است.

در فصل نخست، با عنوان نعمت و مسئولیت انسان، به نعمت‌هایی که خداوند به انسان عنایت کرده اشاره نموده است و فراوانی، گستردگی و بی‌شمار بودن نعمت و راه تحصیل و توجه به آن را برمی‌شمرد. و در ادامه نیز چگونگی شکر نعمات الهی و پرهیز از ناسپاسی را بیان کرده است و به زشتی بخل و اسراف و علل از دست رفتن نعمت و پاداش بجا خرج کردن آن اشاره دارد. در فصل دوم، به گناه و راه درمان آن پرداخته

است و گناه را بیماری روح می‌داند و نیز توبه را کلید آشتی با پروردگار و پاک شدن از گناهان معرفی می‌کند. از سوی دیگر، ضمن واجب فوری و واجب اخلاقی دانستن توبه، تمسک به طبیبان معالج روح (اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام) را لازم و بسیار مؤثر برمی‌شمارد. در سومین فصل، با سرفصل بازگشت به حق، توبه را میراث حضرت آدم و حواء علیهما السلام می‌خواند و به تبیین آثار سوء گناهان و راه توبه واقعی و نیز توبه حقیقی از دیدگاه امام علی علیه السلام می‌پردازد. سپس توبه در قرآن را با آوردن آیاتی از قرآن به بحث می‌نشیند و امر به توبه در قرآن و راه توبه‌ی واقعی و پذیرش توبه و سایر مسائل آن را مطرح می‌کند. در فصل چهارم، که یکی از جذاب‌ترین بخش‌های کتاب است، با عنوان داستان توبه‌کنندگان، داستان‌هایی زیبا و معروفی از توبه‌ی گناهکاران را بیان می‌کند و به ترغیب میل به توبه در انسان و بازگشت به فطرت پاک ملکوتی انسان می‌پردازد. در فصل پنجم کتاب، سود سرشار خودنگهداری و سرپیچی از فرمان نفس را گوشزد کرده، به بررسی انسان و امیال و خواسته‌های او پرداخته، بت نفس را مادر بت‌ها می‌خواند و راه اصلاح انسان را در جهاد اکبر با نفس و مبارزه مستمر با آن می‌داند تا جایی که نفس سرکش، مطیع و فرمان‌بردار گردد و در برابر حلال و حرام الهی تسلیم شود که این تنها راه سعادت انسان و دوری از عذاب آخرت است.

در آخرین فصل از کتاب، به آراسته شدن به زیبایی و زدودن زشتی در بنی آدم اشاره می‌نماید داشته و ایمان به غیب، خدا، فرشتگان، برزخ، محشر، حساب، بهشت و جهنم را نشانه‌ی اهل هدایت و فلاح برمی‌شمرد؛ ایمانی که از مرتبه‌ی علم گذشته و به یقینی مستحکم تبدیل شده و راه نفوذی برای نفس اماره و شیاطین باقی نگذاشته است. در ادامه‌ی این مباحث، نویسنده، آراسته شدن به زیبایی‌های الهی را شایسته‌ی انسان، که خلیفه‌ی خداوند است، می‌داند و به تبیین برخی از این امور از جمله نماز، انفاق، تقوا، اخلاص و مال حلال و... می‌پردازد.

در ادامه، خلیفه‌ی ذات اقدس پروردگار را به زدودن زشتی‌ها و پلیدی‌ها از نفس

خود فرا می‌خواند و قسمی از این امور شیطانی را مطرح می‌کند؛ مواردی که هر یک به تنهایی می‌توانند موجب هلاکت انسان در دنیا و خسارت جبران ناپذیر آخرت گردند و انسان را از سعادت و کمال دور سازند؛ از جمله این مهالک عبارت‌اند از؛ کبر، ریا، شهوت حرام، تهمت، غیبت، حب دنیا و...

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

